

FORMA STŘEDOVĚKÉ POEZIE

- poezie metrická (časoměrná):

- je skládána po vzoru poezie antické, která byla založena na střídání dlouhých a krátkých slabik; tyto slabiky se seskupovaly do stop (např. dlouhá+krátká+krátká = daktyl, dlouhá+dlouhá = spondej, dlouhá+krátká = trochej, krátká+dlouhá = jamb);
- daný počet vybraných stop tvořil určitý typ verše; z typů antických veršů se ve středověku nejvíce uplatnil tzv. **daktylský hexametr**: verš o šesti stopách, z nichž 1.-4. tvoří daktyly nebo spondeje, 5. stopa daktyl, 6. stopa spondej; každá stopa začínala důrazem, verš byl dělen na dvě části pauzou, která se mohla vyskytovat na určitých místech (uprostřed 2., 3., 4. stopy nebo po 4. stopě)
- protože ovšem středověcí autoři neznali vždy dobře přirozenou délku slabik latinských slov, jsou jejich verše zpravidla jen jakousi **nápodobou** časoměrné antické poezie (*Scheinprosodie*).

Příklad:

*Nunc vobis scribo, presentibus atque futuris,
qui fratres estis eritisque perhenniter istic.*

(Kronika kláštera žďárského)

Núnc vo|bís scri|bó, || pre|séntibus| átque fu|túris,

┌- | ┌- | ┌ ||- | ┌ UU | ┌ UU | ┌-

quí frat|rés est|ís || eri|tisque per|hénniter |ístic.

┌- | ┌- | ┌ || UU | ┌ UU | ┌ UU | ┌-

(- = dlouhá slabika, U = krátká slabika, | = hranice stopy, || = pauza ve verši, ' = důraz)

- poezie rytmometrická:

- metrické verše skládané po vzoru antických, které jsou však navíc opatřeny rýmem;
- jejím nejčastějším typem je tzv. **leoninský hexametr** (nazvaný podle papeže Lva Velikého), což je vlastně daktylský hexametr s pauzou ve 3. stopě, v němž se rýmuje slabika před touto pauzou s koncem verše.

Příklad:

*Sawischius mundam sic prostituit Chunigundam,
defunctique thorum maculat regis Bohemorum.*

(Zbraslavská kronika)

Sáwischi|ús mund|ám || sic| próstitu|ít Chuni|gúndam,

┌ UU | ┌- | ┌ ||- | ┌ UU | ┌ UU | ┌ U

défunct|ique tho|rúm || macu|lát re|gis Bohe|mórum.

┌- | ┌ UU | ┌ || UU | ┌- | ┌ UU | ┌ U

- **poezie rytmičká:**

- jejími hlavními znaky jsou rým, počet slabik ve verši a poloha slovního přízvuku na konci verše nebo před pauzou v něm (jsou-li verše delší);
- nejznámějším typem rytmického verše světšké poezie je tzv. **vagantský verš**, který tvoří: 7 slabik s přízvukem na třetí od konce + pauza + šest slabik s přízvukem na druhé z nich od konce, na konci verše je rým.

Příklad:

Aestuans intrínsecus | ira veheménti

in amaritúidine | loquor mee ménti:

Factus de matéria | levis eleménti

folio sum símilis, | de quo ludunt vénti.

(Confessio Archipoetae – Archipoetova zpověď)

- Verše, zvláště rýmované, se pamatovaly lépe než prozaický text, proto v nich byly kromě literárních děl v užším slova smyslu skládány i různé příručky, učebnice nebo slovníky; jako mnemotechnická pomůcka mohly sloužit také v prozaickém textu, např. v kázáních či traktátech, v nichž mnohdy shrnují hlavní body výkladu.
- Zvláštní smíšenou formou poezie a prózy bylo již od antiky tzv. **prozimetrum**, časté střídání prózy s verši, z naší literatury je v této formě složena např. Kosmova kronika a také Zbraslavská kronika; veršované pasáže těchto děl, jak je tomu obecně u středověké poezie při srovnání s prózou, směřují většinou k obecným a trvalým jevům, jsou věnovány nadčasovým skutečnostem, obsahují obecné hodnocení událostí, vyvozují z nich poučení.
- Pro tvorbu básnických děl existovaly ve středověku (stejně jako v antice) předpisy, jimiž se autoři řídili, tzv. *artes poeticae*. Nacházeli v nich např. poučení o tom, jakou má mít dílo strukturu, jaké rétorické ozdoby mají užívat, jak volit vhodná slova, jak vhodně popisovat místa, osoby a situace. Proto je většina popisů osob ve středověké literatuře do značné míry idealizující, představující určité typy např. ctnostný, zbožný prelát, silný ve víře, spravedlivý kníže, ideální krajina, roční doba, oděv. K jejich ztvárnění se užívalo tzv. topů (1. sg. topos, -u; 1. pl. topoi nebo topy, -ů; též *loci communes*, povinná místa) = všeobecné motivy, vyskytující se zpravidla v ustáleném podání, např. při popisu osoby se často objevuje topos *puer senex* – mladík věkem se vyznačuje moudrostí a rozvahou zralého, starého muže; při popisu krajiny jako místa nějakého dění byl užíván topos *locus amoenus* (půvabné místo) = zelená travička, bublající potůček, ptáčkové zpívají, stromy poskytují lahodný stín jako útočiště před poledním žářem; povinnou součástí předmluvy díla (prologu) byly různé projevy skromnosti, *topos modestiae*.